

ПРИМЉЕНО	18.10.2005	
Достављено	Број	Врста
КОМИС.	703/2	

РЕЦЕНЗИЈА

рукописа “СИСТЕМИ ОДБРАНЕ”, аутора др Митра Ковача и др Слободана Мишовића

Наставно-научно веће Факултета за цивилну одбрану из Београда доставила ми је рукопис под насловом “СИСТЕМИ ОДБРАНЕ”, којег су написали аутори др Митар Ковач и др Слободан Мишовић, са молбом да о рукопису доставим своје стручно мишљење. Након увида у рукопис Већу достављам следеће

МИШЉЕЊЕ

Општи подаци о рукопису

1. Овај рукопис је поручен од аутора и написан је као материјал за уџбеник из предмета “Системи одбране” који се изучава на II години (IV семестар) Факултета за цивилну одбрану у Београду и то као једносемстрални предмет са фондом од укупно 75 наставних сати.

2. Рукопис је обима 544 странице, штампаног слога какав је примењен на копији која ми је дата на увид. Ако се има у виду педагошка норма од 5-7 страница за један наставни час, тада изгледа да је рукопис нешто обимнији од уобичајене норме. Но, с обзиром на то да се ради о новој и релативно неистраженој материји, тај недостатак никако не треба сматрати критеријским за његово прихватање.

3. У прилогу рукописа садржан је попис консултоване литературе са укупно 151 библиографских јединица. Списак литературе садржи оне јединице за које су аутори сматрали да су релевантне за обраду ове тематике. Готово да се не би могла означити ни једна од наведених 151 библиографске јединице која нема одговарајући значај за ову тематику, али, нажалост, мора се навести и низ јединица које недостају – а овај рецензент сматра да се тематика уџбеника тешко може савладати без њиховог консултовања. То се односи на дела плејаде војних социолога, пре свега југословенске школе друге половине 20. века, па и Европе, те Канаде и САД. Додуше, Пољска војносоциолошка школа на челу са Вјатром, као њеним родоначелником је у одређеној мери заступљена, али не и оној мери у којој је то било неопходно. Посебно се овај хендикеп осећа у литератури која истражује и разматра феноменологију силе и моћи и социјалних конфликта. Сем Вебера и његовог капиталног дела “Природа и друштво”, у попису литературе готово да нема релевантне грађе у којој се разматрају друштвени

сукоби, њихова природа и суштина, генезе, феноменологија и филозофија. На срећу, ово није случај са ратом као специфичним друштвеним сукобом, већ се тај део уџбеника богато заснива у капиталним делима о рату, од Sun Cu Vua, преко Клаузевица, Lider Harta до Гликсмана, Тофлера и др. У попису овог дела литературе једино што би се могло замерити јесте то што није консултовано сада већ антологијско Ерлово дело “Творци модерне стратегије”. Ово зато што то дело на прегледан начин и посве примерном методом (методом компартивне анализе), излаже суштинске одлике стратегије као војног система или система одбране на делу, односно у функционисања и то у епохи индустријског друштва. Такође, недостају извори савременика који се баве тероризмом као глобалном појавом и као главним узроком и обликом угрожавања безбедности и независности, и то не само са његове феноменолошке стране као драстичног облика политичког насиља, већ и његових политичких, геополитичких, културно-цивилизацијских и других узрока, карактеристика и последица. Ту се мисли на плејаду наших теоретичара типа Гаћиновића, Јефтића, Димитријевића, и др., те страниха утора типа Елзесера, Чомског, Боданског и др.

4. По тематским садржајима, темама и питањима која обрађују, рукопис у сваком погледу прати структуру и садржај Наставног плана и програма предмета “Системи одбране” (види НПП, стр.115-120). На основу тога може се закључити да су аутори овога рукописа у потпуности испоштовали принцип симетричности НПП и уџбеника за тај предмет

II

ОЦЕНА И ПРИМЕДБЕ

1. Као што је напред већ истакнуто, у рукопису су обрађена сва питања, односно теме које су предвиђене у НПП за предмет “Системи одбране”. Ово је први случај да се у нашој стручној и научно-наставној пракси појави наставни материјал који упоредном методом обрађује системе одбране свих за нас и за свет релевантних земаља савременог света. Доиста се овде ради о пионирском подухвату вредном сваке похвале. Без обзира на бројне недостатке и пропусте који се као примедбе могу упутити овом рукопису и његовим ауторима, рукопис заслужује подршку, јер и у овој верзији представља гаранцију да се његовом стрпљивом дорадом може доћи до квалитетног уџбеника. Као такав, рукопис представља сигурну основу и оквир за даљи рад на његовој припреми као уџбеника за предмет “Системи одбрани”.

2. Већи део рукописа није у неопходној мери дидактичко-методички уређен. Писац ових редова има разумевања за проблем пред којимс у се нашли аутори овог рукописа, а то је потреба да један потпуно недефинисан и хаотичан систем одбране какав је наш систем, обраде и прикажу као смислену и кохерентну научно-образовну целину. Готово да се ради о немогућој мисији да се систем који то практично по многим својим обележјима и није, излаже као систем. Но, исти недостатак, тј. недовољна дидактичко-методичка уређеност, одликују и оне делове рукописа у којима је обрађена тематика која је и до сада готово целовито и са научне тачке гледишта доста успешно истражена и зато довољно теоријски обрађено да се на основу ње може релативно поуздано издвојити оно што је минимум сазнања који студентима овога усмерења треба саопштити. Ту се мисли на цео тематски комплекс о феноменологији силе и моћи, о друштвеним конфликтима, о чиниоцима моћи и чиниоцима система одбране и низу других садржаја и тема. У приказивању ових тематских садржаја у овом рукопису не би смело бити ничег теоријски и методолошки спорног, будући да о томе од раније постоје целе библиотеке веома релевантних дела познатих и светски признатих аутора. Једино што је требало урадити јесте направити праву селекцију онога што је за ову врсту рукописа и намене прикладно и на дидактичко-методички одмерен начин то изложити. При томе се јасно и без дилема мора одговорити на питања која тражи НПП за овај наставни програм, и те одговоре на питања изложити јасно, кратко и језгровито, тако да се релативно лако може уочити шта је чињеница која се студенту саопштава и шта за њега представља ново знање које он мора да научи, а што су неопходна објашњења, илустрације, дескрипције итд. Дакле, рукопис је морао бити тако урађен да сам студент може да разабере шта се од њега тражи као учесника у наставном процесу да научи.

Недостатак одговарајуће дидактичко-методичке артикулације овај рукопис је учинио да личи пре на научно-стручну расправу са непотребним племићким интонацијама него на мирно и систематичко излагање већ стечених научних сазнања о предметној области која се зове системи одбране.

Није, наравно, недостатак одговарајуће дидактичко-методичке неуређености одлика свих делова овога рукописа. Постоје делови који могу постужити као образац како се рукописи ове намене дидактичко-методички, тј. као наставни материјал, уређују. То је, на пример, цело поглавље које се односи на теоријско одређивање и друштвена сиштина рата, те на системе одбране у свету и још нека друга питања, као што је припрема система одбране СЦГ итд. У наведеним деловима се релативно лако

може уочити шта је питање, а шта аутор студенту нуди као одговор на то питање. Овде се не тврди да је сваки од понуђених одговора добро одмерен, како нарчито, по обиму тако и по садржају, али је као образаца излагања сасвим прихватљив и тај метод треба применити у целом рукопису.

3. Непосредно у вези са претходно изреченим недостатком и готово код истих делова овог рукописа уочава се још један недостатак који се односи на дефинисање основних, дакле, категоријалних појмова. Када дефиништу те појмове, аутори овога рукописа прибегавају тзв. методу излагања више номиналних, дакле, лексиографских, значењских дефиниција. Овај метод оправдано примењују онда када се ради о теоријски недовољно фундираним категоријама, али се он тешко може прихватити када се ради о категоријама које су вековима предмет озбиљне научне обраде. Такви су без сумње сила, моћ и чиниоци моћи, друштвени сукоби, укључујући и рат као специфични друштвени сукоб. Познато је да постоје целе студије о тим феноменима, па чак и посебне социолошке дисциплине у којима су потпуно прецизно и теоријски и логички потпуно прихватљиво дефинисани ови категоријални појмови и стога је било довољно да су се аутори овога рукописа само позвали на те изворе, и из њих преизели оно што је по њиховом укусу и прикладно намени којој овај рукопис треба да послужи.

Ако се и пође од вероватног полазишта аутора овог рукописа, тј. да они сматрају да ни једна од важећих дефиниција категоријалних појмова науке одбране као што су сила, моћ, сукоб, друштвени сукоб, војна сила, рат, итд., не задовољава критеријуме ваљаног дефинисања појмова, тада је било неопходно да се на крају ређања мноштва номиналних дефиниција, изврши нужна и одмерена анализа садржаја и обима тих појмова и да се изложи сопствена операционална дефиниција. Такве дефиниције би представљале допринос ових аутора теорији тих појмова, али и нужан оквир и смер за даљња разматрања. Потпуно је неприхватљиво да се поређају бројне дефиниције, а да се остане без сопственог предлога дефиниције. Јер, ово није научна расправа. већ предлог уџбеника из којег студенти треба да уче. Такође, методички и методолошки није коректно да се изложи низ тих дефиниција, а да се тај низ не пропрати сопственим импресијама, односно анализом из којих се види зашто их аутори не могу прихватити и зашто дају сопствене дефиниције.

4. Аутори исправно указују на појаву система колективне безбедности и одбране и на потребу партиципирања у те системе појединих нарочито малих земаља са ограниченим одбрамбено-безбедносним ресурсима. Ту се пре свега мисли на систем НАТО, Западноевропске уније, ОЕБС-а, Европске уније и на низ регионалних система

који се ас хос или уговоног карактера. Но, стиче се утисак да су ти системи доста некритички прихваћени, те да им је дата улога и значај којег они за сада нити имају нити могу имати ако се има у виду њихова институционална уређеност и фактичка снага и моћ. То се пре свега односи на све видове европске колективне и регионалне безбедности. Ни Западноевропска унија као рудиментарни део система безбедности некадашње ЕЕЗ чији су се рецидиви задржали до данас, нити новоуспостављена ЕУ као нова Европа, немају ту моћ, али ни амбиције, још мање реалне изгледе на такав успех и улогу која им се у овом рукопису намењује. ЕУ то није у стању из два основна разлога на које аутори нису указали у овом рукопису, а то су: (1) свеобухватне супремације НАТО-а над европском безбедношћу као могућем аутономном систему, а то значи супремацију САД на ЕУ. Све док ЕУ не буде у стању да снажније него до сада исказе своју безбедносно-одбрамбену аутономију у односу на САД и НАТО, не може бити говора о њеном извлачењу испод америчког војног и безбедносног кишобрана, што ненадокнадиво редукује и могућности ЕУ да израсте у аутентичну заједницу европских народа; (2) у систему европске безбедности не партиципира највећа и најјача европска и евроазијска сила која има импресивне одбрамбене и безбедносне ефекте, а то је Русија. Како је уопште могуће сувисло и уверљиво говорити о свеевропском систему колективне одбране и безбедности акоу том систему нема Русије. Ја сматрам да је то илузија. Таман да ја и нисам у праву у овој доста тврдој оцени, аутори су односу Русије и ЕУ, односно ограничењима у погледу изградње колективног система одбране у оквиру ЕУ без Русије, морати посклонити одговарајућу пажњу. Јер, то је напросто проблем који се налази ту испред нас и не можемо затварати очи и правити се као да га не видимо и да он не постоји.

5. Неки од тих система колективне безбедности и одбране су у овом рукопису прихваћени и обрађени без довољно критичних објашњења иако су то они добрани заслужили. Ту пре свега мислим на НАТО. Ако на тренутак апстрахујемо моје а priori против НАТО као брутног војног насиља као средства за наметање једног погледа на свет, једне филозофије живота и система вредности, друштвеног уређења и сл., па се поставимо политички неутрално према улози и деловању НАТО у последњим деценијама, тада се мора приметити да је та алијанса на челу које је Америка, а њена главна инфрструктура и подршка је у Европи, укључујући и Турску, те да је та алијанса у целини и без икакве дилеме у апсолутној власти САД и да служи наметању и одбрани америчких геостратешких циљева и интереса широм света, а посебно у Европи, тј. према Русији и Кини. Такође, није спорно да је та алијанса у последњој деценији 20.

века и у првој половини прве деценије 21. века врло страсно била ангажована против државних и националних интереса нашег народа, што је на крају резултовало и радикалном оружаном агресијом на Србију и окупацију дела њене територије са вероватним изгледима да се тај део територије трајно одузме Србији. Толике количина нетрпељивости и насиља се не може оправдати, а нарочито објаснити антипатијама Запада и САД према владајућој гарнитурџи у Србији, јер те гарнитуре нема већ 5 година, а стање суштински није битно промењено, већ се објашњења могу наћи у геостратешким и геополитичким циљевима и интересима. Таман да је и разумљиво становиште аутора овога рукописа да из политичких разлога не би било опортуно да се те ствари поново покрећу, нити да се изричу било какве критике Америци због реченог насиља према нашем народу и држави, на то нас мора присилити наука и истина, чему мора служити и овај уџбеник.

6. Назначанија појава савременог света која као канцер угрожава његов опстанак, а то је тероризам, нити је тематизована као посебно питање тема овога рукописа, нити је обрађена онако како то она својом разорном улогом у безбедности света и својом наказном природом несумњиво заслужује. Тероризам је глобална појава без које се савремени свет и његова свеколика безбедност не може разумети. Што је још важније, напосто ми се чини промашеним сваки напор који смера ка свеобухватној анализи система одбране у занчњеу система интегралне безбедности, а у том контексту и система одбране наше земље, а да томе не претходни свестрана и веома темељита анализа тероризма као највероватнијег и свеобухватног и свеприсутног облика угрожавања безбедности сваке тачке на планети. јако неозбиљно делује и обим и аргументација која је овом феномену савременог света посвећеноу овом рукопису, и поред тога што се зна да је цео напор света данас усмерен ка сузбијању те опште пошести. Овај рукопис је тероризму посветио неколико страница и то искључиво као један од облика оружаног угрожавања безбедности и независности државе. Изостала је анализа главних токова и процеса савременог света на политичком, геополитичком, техничко-технолошком, културно-цивлизацијском и другом плану који су довели до тероризма као закономерне појаве и одговора, додуше накарадног, али ипак закономерног и предвидљивог, на цео арсенал савремене стратегије доминације коју данас упражњавају велике силе на челу са САД. Такође је изостала свестрана анализа унутрашње структуре тероризма као глобалне појаве, без чега се не може доћи до повлачења разлике између тероризма класичне Ал Каиде, тероризма са криминогеном позадином чије је родно место Латинска Америка и тероризма са сепаратистичком

стратегијом који циља на отцепљене делове држава и њихово осамостаљење путем оружане побуне као средства са религијским, идеолошким и културно-цивилизацијским предзнаком.

Без свестране анализе тероризма како смо то напред истакнули, готово је немогуће исправно утврдити највероватније облике угрожавања безбедности и независности, територијалног интегритета наше земље, а сходно томе ни утврдити праве приоритете и решења у изградњи (реформи) система безбедности и система одбране наше земље, ма како се она звала за годину-две и ма колика она била.

Наведени недостатак, тј. одсуство свестраног расветљавања тероризма као облика глобалног насиља веома разуђене и сложене феноменологије, сматрам и најкрупнијом слабости овога рукописа. Напросто ми је несхватљиво да је неко ко се професионално бави одбраном и безбедности државе до те мере могао да игнорише тероризам као што су то учинили аутори овог рукописа. Део оправдања се вероватно налази у чињеници што та појава није предвиђена као засебна тема у НПП предмета “Системи одбране”, већ да се она налази у склопу неког другог наставног предмета. Но, то није довољно разложно оправдање, јер је биломогуће да се та тематика темељито обради у оквиру облика оружаног угрожавања, што аутори овога рукописа нису учинили.

7. У контексту претходно образложене примедбе је и недостатак критике коју аутори рукописа пропуштају да упуте данас владајућој и свестрано етаблираној стратегији новог интервенционизма и тзв. стратегији превентивних удара као врх леденог брега стратегије неконтролисаног интервенционализма као наводне стратегије борбе против тероризма као глобалне појаве. Аутори су пропустили да одлучније укажу на принципијелни став да је сваки интервенционизам уз примену масовног оружаног насиља против било које земље савременог света изван одлуке Савета безбедности ОУН злочин против мира и злоупотреба позиције супер сила. То је истовремено и злоупотреба борбе против тероризма као доктрине и стратегије и њено инструментализовање зарад остваривања геостратешких циљева контроле светских простора од виталног економског и енергетског значаја. Ја могу разумети да су аутори на тај начин учинили уступак америчкој званичној доктрини антитерористичке борбе, али не могу прихватити толики степен игнорисања научне истине и токова мишљења изашлих из мисаоних радионица плејаде истакнутих тероретичара савременог политичког насиља и тероризма као његовог најрадикалнијег облика.

8. Систем одбране СЦГ спада у делове овог рукописа који су, поред оних који су у овој рецензији истакнути напред, најбоље дидактичко-методички артикулисани. Но, главни недостатак овога дела састоји се у томе што нису учинили напор да се наш систем прикаже као систем интегралне безбедности државе у којем сваки од делова, односно подсистема имају одређену улогу која је комплементарна другим деловима тога истог система. Знам да им је непремостива припрека у овом смисли била чињеница да СЦГ нема своју стратегију националне безбедности као што то имају све нормалне државе света, већ да је то у надлежности држава чланица, али то није био разлог да се то не покуша, макар на нивоу држава чланица. Јер, ако је и сада јасно да систем интегралне безбедности којем данас теже све државе света, не може функционисати на нивоу државне заједнице, било је потребе да се анализе усмере на државе чланице, јер је то објективно чињеница и околност у којој се налази наша држава данас и чији се систем одбране обрађује у овом рукопису.

9. Војска Србије и Црне Горе обрађена је тако да пружи алиби да се избегне свака објективна критика како институционалних решења која су већ спроведена и оних која су у плану, тако и стратешко-концептуалних замисли задржаних у “Стратегији одбране...”, некаквој “Белој књизи...”. Готово да је несхватљиво зашто су и како аутори избегли да упуте критике држави, Парламенту, Врховној команди и министарству одбране на понекад аматерско, а неретко и намерно недобронамерни однос према виталним потребама и проблемима Војске, а тиме и државе, на чијем су челу управо ти исти функционери и институције. Мисли се на континуирано техничко-технолошко застаревање и сиромашење Војске, на уништење виталних функција као што је војна обавеза под заносном заблудом брзе професионализације у условима општег сиромаштва, на гашење појединих видова војске и борбених система без којих нема ни озбиљне војске, а још мање државе. Не верујем да аутори не знају да је гашење ратног ваздухопловства и његово свођење у садашње оквире, практично пристајање да контролу ваздушног простора државе препустимо неком другом изван наше државе, а то је стратегијско опредељење које није садржано у “Стратегији одбране” као највишем доктринарном документу државе. Безбедносне импликације тог опредељења су се морале наћи у овом рукопису.

Наша Војска је у овом рукопису обрађена са далеко мање детаља и на далеко мањем простору од војски страних држава, што је податак који говори за себе. Изгледа или да аутори нису били вољни да изложе главна институционална решења и њихове одбрамбене и безбедносне импликације (нпр. фактичка подела војске на део у ЦГ и део

у Србији), или та решења нису на видiku па их нису ни могли обрадити. У сваком случају је било пожељно да текст о војсци садржи два дела, и то: (1) оно што је до сада урађено, а чини тзв. фактичко стање у којем се војска данас налази, по свим питањима и сегментима њене борбене и сваке друге изградње, и (2) очекивани развојни-реформски потези у сваком погледу, овако како је урађено, ни издалека не пружа праву слику стања наше војске данас. Познато ми је да су аутори рукописа веома темељито упознати са стањем у којем се данас налази и у којем ће се у догледном времену налазити наша војска, па је утолико чудније што су препустили да то у погодној форми ставе на папир. Знам да је једна од ограничавајућих чињеница то што се убрзо очекују радикалне промене, које су везане за укључивање наше земље у евроатланске интеграције, али то не може бити довољан разлог за овако редуковани приступ обради војске СЦГ за какав су се определили аутори рукописа.

10. Било је прилике да се далеко издашније него што су то аутори учинили примени метод илустровања текста и то разним облицима графичког приказа и илустрације чињеница. Свугде где се говори о структури која има хијерархијско устројство, просторну и временску дистрибуцију, било је пожељно да се комбинује графички и дескриптивно метод. То би увелико побољшало квалитет текста у неколико смерова: (1) омогућило би значајно скраћивање и то оних делова који су најобимнији као што је то случај са системима одбране страних земаља, посебно у деловима који се односе на обраду војски тих земаља, на систем командовања у тим војскама, на организацијско устројство итд. Исто то се односи и на наш систем одбране и његову оружану силу; (2) илустрација би видно побољшала дидактичко- методичку артикулацију и уређеност рукописа и олакшала јасније разумевање основних питања и одговора на та питања, односно информација које треба у виду нових знања саопштити студентима у њиховом уџбенику; (3) тиме би текст рукописа добио и на визуелној и на суштинској страни одређену свежину што би га учинило проходнијим, размљивијим, лакше схватљивијим и далеко мање монотоним и досадним него што је то случај са овом верзијом текста.

11. На многим местима у рукопису, тамо где се образлажу суштинске ствари и појмови, изостале су референце на које се ослања текст, односно његови аутори. Делимично је то последица изостављања релевантних извора у попису консултоване литературе, а делимично и тиме што се ради о изворима који припадају групи службених, интерних, па и релативно затворених, тј. извора. Позивање на те изворе који нису јавно доступни не би обезбедило примену принципа интерсубјективне

проверљивости, као један од темељних принципа у научној комуникацији. И поред тога, сматрам да би било неопходно да аутори учине јошједан напор и да носеће ставове, исказе и закључке рукописа заснују на релевантној научној грађи.

III

ЗАКЉУЧНА ОЦЕНА И ПРЕПОРУКА ННВ ФАКУЛТЕТА ЗА ЦИВИЛНУ ОДБРАНУ

Након свестраног сагледавања врлина и недостатака овога рукописа, те анализе односа захтева садржаних у НПП на једној и захтева које мора испунити сваки текст који се кандидује за уџбеник за високе школе и факултете, препоручујем следеће:

1. Да Наставно-научно веће Факултета за цивилну одбрану из Београда подржи стваралачки напор аутора др Митра Ковача и др Слободана Мишовића који су они уложили у рукопис “Системи одбране” и да им за то ода одговарајуће признање. У овом рукопису ови аутори су уложили огроман труд и напор, и успели да доста успешно обраде све теме и питања која су предвиђена НПП ФЦО за предмет “Системи одбране”. Онај напор је тим већи што се ради о релативно новој научно-наставној дисциплини, чија сва тематика није подједнако заступљена у литертаури нити је сва проблематика те дисциплине до потребне мере научно истражена. Из тих разлога овај рукопис би се могао сврстати у пионирске подухвате који заслужују априорну подршку и који се до одређене мере може сврстати и у групу аутентичних научноистраживачких подухвата и остварења.

2. Рукопис је наручен од аутора као уџбеник за предмет “Системи одбране” и аутори су га у тој функцији и обрадили. Но, на основу претходно изложених општих примедби лако је закључити да у овој верзији рукопис не задовољава критеријуме да се он штампа и препоручи као уџбеник. Сматрам да је од ННВ било недовољно опрезно а и илузорно да пред аутора постави тако висок захтев да од прве напишу уџбеник за овај предмет, поред свих недаћа које су им стајале на путу, а на које они ни на који начин нису могли утицати. Стога предлажем да се, уз претходну темељиту дораду према упутима обе рецензије, рукопис преради као скрипта или у некој другој форми наставног материјала, ако таква форма постоји, да се пусти у наставну праксу и процедуру, за које време треба прикупљати и нова сазнања и нова искуства и на основу тих сазнања и искустава приступити изради коначне верзије уџбеника. За то време ће се “разбистрити” многе недоумице пред којима су стајали аутори овога рукописа, које се

у многоме кумовале томе да он и мимо билокакве кривице аутора не досегне онај ниво уређености какав је предвиђен за уџбеник за Факултете и високе школе. Ту пре свега мислим на институционално уређење државе и њених органа и тела, на односе унутар државне заједнице, на реформе одбрамбено-безбедносног система и низ других недоумица без чијег решавања није могуће одговорити на сва питања која предвиђа НПП, а да тј одговор и по садржини и по форми, те методичко-дидактичкој артикулацији задовољава високе захтеве који се постављају пред један високошколски уџбеник.

У Београду,
септембра 2005.године

РЕЦЕНЗЕНТ
проф.др Радован Радиновић
генерал у пензији

ФАКУЛТЕТ ИСТОРИЈЕ И ОДБРАНЕ
УНИВЕРЗИТЕТА "СВ. ЦИРИЛ И МЕТОДИЈ"
СКОПЈЕ

ПРИМЉЕНО: 18. 10. 2005.		
Достављено:	Број:	Платно:
	703/1	

RECENZIIJA ZA UDŽBENIK *SISTEMI ODBRANE*

autori: dr Slobodan Mišović i dr Mitar Kovač

U udžbeniku *Sistemi odbrane* teorijski se razmatraju osnovni pojmovi i elementi sistema odbrane, analiziraju se sistemi odbrane pojedinih država, kao i perspektive razvoja sistema odbrane SCG. Autori razmatraju i pitanje kompatibilnosti državnih sistema odbrane sa kolektivnim sistemima bezbednosti i odbrane u Evropi i svetu.

Udžbenik se sastoji iz deset tematskih celina. Držeći se principa kompetentnosti, autor recenzije se usredsredio na prvu i drugu tematsku celinu (str. 5-175) koje ulaze u oblast sociologije, odnosno sociologije politike.

U prvoj tematskoj celini pod nazivom "Teorijska razmatranja moći, sile i vojne sile" autori rukopisa analiziraju pojmove moći, sile, vojne sile, konflikta i sukoba.

U prvom poglavlju ove celine autori ističu razlike između pojmova konflikta i oružanih sukoba, kao i njihovu društveno-istorijsku uslovljenost i daje kratak istorijski prikaz različitih teorijskih shvatanja pomenutih pojmova. Konflikt se definiše, u skladu sa teorijskim pozicijama Pruita, Ribina i Popadića (ma ko to bio!), kao svaka situacija u kojoj su se dve ili više osoba, ili grupa ljudi, suočile sa činjenicom da imaju različite potrebe, želje, interese, očekivanja i stavove koji se naizgled ne mogu uskladiti. Zatim, analiziraju se modeli ponašanja učesnika u konfliktu. Uzrok sukoba se nalazi u kompleksnosti procesa i odnosa između interdržavnih i intradržavnih subjekata, čiji su interesi, vrednosti i potrebe dijametralno suprotstavljeni i ne mogu se usaglasiti kroz procese saradnje. Oružani sukob se određuje kao situacija u kojoj postoji sukob između dve suprotstavljene strane, od kojih svaka nastoji da oružjem nametne svoju volju protivniku. Uzroke oružanih sukoba autori pronalaze u nastojanju da se zauzme određena teritorija, strateški izvor prirodnih bogatstava, vlast, međunarodno priznanje ili da se

ostvari neki drugi interes i potreba, odnosno zaštititi ili dostignu određena vrednost. Navode se i osnovni tipovi oružanih sukoba - međudržavni i unutardržavni (građanski rat, oružana pobuna i borba protiv terorizma). Uticaj društvenih činilaca na genezu pomenutih pojmova dat je kroz referentni istorijski okvir.

U drugom poglavlju razmatraju se uloge, elementi, oblici i faktori moći, sile i vojne sile i njihova društvena suština. Autori sublimiraju stavove velikog broja filozofa, sociologa i teoretičara međunarodnih odnosa (Dahl, Walc, Russel, Spukman, Tadić, Morgenthaym, Arendth, i dr.) i dolazi do zaključka da pojam moći ima ključno mesto u objašnjenju i proučavanju spoljne politike i međunarodnih odnosa. Takođe, smisao i suština pojma moći se razmatra u uskoj vezi sa pojmovima sile i vojne sile koji spadaju u najslabije fenomene aktuelnih međunarodnih odnosa.

Treće poglavlje posvećeno je analizi odnosa između moći, sile i vojne sile. U četvrtom poglavlju prve tematske celine daje se savremeno određenje pojmova sile i vojne sile i razmatra se njihova međusobna uslovljenost u savremenim društvenim procesima, kroz prizmu dekolonizacije, naučno-tehnoloških dostignuća i njihovog uticaja na zaoštavanje društvenih protivrečnosti. Na kraju, predočavaju se modusi prevazilaženja politike sile i vojne sile u savremenom svetu.

Druga tematska celina pod nazivom "Teorijsko određenje i društvena suština rata" posvećena je teorijskom definisanju pojma rata i određivanju njegove društvene suštine. U prvom poglavlju druge tematske celine daje se kratak istorijski prikaz teorijskih koncepcija o ratu, počev od antičkih (Heraklit, Herodot, Tukidid, Platon, Aristotel), preko srednjovekovnih mislilaca (Avgustin, Akvinski) i modernih filozofa politike (Makijaveli, Grocijus, Ruso, Hobs), pa do savremenih politikologa (Ludendorf, Hart, Klauzevic). Autori navode savremene enciklopedijske odrednice vezane za pojam rata (Vebster, Leksis). Drugo poglavlje u ovoj tematskoj celini govori o teorijskim određenjima društvene suštine rata u različitim kulturno-istorijskim periodima. Autori klasifikuju teorijska shvatanja po sledećim periodima: robovlasništvo, feudalizam i buržoasko društvo. U prikazu teorijskih stanovišta u robovlasničkom periodu citiraju se misli poznatih antičkih filozofa o suštini rata (Sun Cu Vu, (de)Mencijus, i naravno Heraklit, Aristotel, Tukidid, Ciceron). Teorije o društvenoj suštini rata u feudalnom periodu autori povezuju sa religijskom pripadnošću mislilaca, navodeći stavove Akvinskog i Halduna.

Za period kasnog feudalizma pominju se stanovišta Roterdamskog i Makijavelija. Pominje se i stanovište čuvenog modernog teoretičara rata Karla fon Klauzevica.

Treće poglavlje sadrži prikaz klasičnih teorija i shvatanja o ratu. Obrađuju se etička, biološka, socijaldarvinistička, rasna, maltuzijanska, geopolitička, marksistička, kao i »ostale« značajnije teorije o ratu. Kao predstavnici etičke teorije o ratu pominju se Vakaro, Le Bon, Vard, Štajnimc, Prudon, Gumplovič, Niče, Lajbnic, Hegel, dok se Hjum i Kant navode kao njeni kritičari. Kao predstavnike biologističke teorije autori navode Hobsa, Špenglera, Bluhdorna, a kao kritičare navodi Froma i Rajta. Zastupnici socijalnog darvinizma su, pre svega, Gumplovic, Štajnmecc i Voskaro. Zagovornici rasne teorije su Miler i Pfefer; maltuzijanske Maltus i Butul; geopolitičke Racel, Kjelen, Sempl i Stamper. U »ostale« teorije autori svrstavaju: subjektivističku, kosmopolitičku, teoriju nagona (psihologistička – Frojd, Jung i From), rojalističko-urbanističku (Mamford), matematičku (Ričardson), antropološko-kulturološku i druge. U četvrtom poglavlju autori pokušavaju da objasni uzroke, funkcije i ciljeve rata, pozivajući se na stanovišta Marksa, Engelsa i Klauzevica. Sledeće poglavlje posvećeno je analizi odnosa između rata i politike. Citiraju se stavovi Klauzevica, Rajta, Ce Tunga, Lenjina. U šestom poglavlju navodi se klasifikacija ratova prema sledećim kriterijumima: filozofskom, sociološkom, društveno-istorijskom, ideološkom, društveno-političkom, tehničko-tehnološkom, normativno-pravnom, demografskom, geografskom i vojnom.

U poglavlju o pojmu i ciljevima narodnog rata autori prikazuju stavove Klauzevica, i Žominija. Dalje, autori opisuju osnovne društveno-političke i vojne karakteristike narodnog rata, kao i sredstva i metode njegovog vođenja. Osmo poglavlje posvećeno je razmatranju mesta i uloge savremenog rata. Autori navode savremene (postmodernističke) teorije i shvatanja o ratu: globalističku - teorija svedimenzionalnog rata (Aron, Kler, Bžežinski, Garthof i Foler), vojnoelitističku (Virilio, Kreveld, Hauard, Flajšman), informatičko-psihološku (Šafranski), tehnološko-informatičku (Bodrijar, Derida, Švab i Najdžel) i teoriju sukoba civilizacija (Hantington, Fukujama), kao i shvatanja Fukoa, Nansija, Habermasa, Hauara, Tuhačevskog i Ce Tunga, i klasifikacije savremene ratove. Tom prilikom navode se različite klasifikacije: 1) najčešće zastupljena je klasifikacija prema sledećim kriterijumima: istorijskom, kriterijumima obima ratnog procesa i zahvata prostora, društveno-političkom i vojno-tehničkom. 2) klasifikacija po

teritoriji, sredstvima, strategijama velikih sila, ekonomskom interesu, vremenu trajanja i vojnom kriterijumu. Takođe, iznose se osnovne društveno-političke i vojnostrategijske karakteristike savremenih ratova. U devetom poglavlju autori analiziraju uticaj stvaranja tzv. Novog svetskog poretka na savremene ratove.

U daljem tekstu treća tematska celina posvećena je razmatranju nastanka i razvoja sistema odbrane. Četvrta celina govori o spoljnim i unutrašnjim činiocima sistema odbrane i njihovom uticaju na bezbednost nacionalnih teritorija, kao i o odnosu Novog svetskog poretka i sistema odbrane. U petoj tematskoj celini analiziraju se sistemi odbrane u SAD, Italiji, Nemačkoj, Poljskoj, Sloveniji, kao i sistem kolektivne jevropske bezbednosti i odbrane. Šesta tematska celina posvećena je sistemima odbrane u Jugoistočnoj Jevropi. Posednje tri celine posvećene su strukturi, perspektivama razvoja sistema odbrane SCG.

* * *

Imajući u vidu obim tema, kao i raznovrsnost pristupa, može se zaključiti da su autori u načelu uspeli da prezentiraju dimenzije istraživanih problema. Međutim, rukopis pati i od određenih manjkavosti koje se svakako moraju ukloniti pre štampanja. Rečeni nedostaci mogu se podeliti na načelne i specifične. U načelne ubrajam sledeće:

- Zapaža se *suvišna upotreba* enciklopedijskih i rečničkih odrednica i citata određenih autora koji unose konfuziju u postupku definisanja pojmovnog aparata (npr. navođenje svih mogućih značenja reči *sukob* u rečnicima srpskog jezika). Prilikom analiziranja pojma sukoba, autori ne uspostavljaju istorijski ili logički redosled, već nasumično izlažu citate poznatih mislilaca, kao i enciklopedijske i rečničke odrednice;
- Autori izostavljaju mogućnost da navedu ili uspostave *operativne definicije* osnovnih pojmova - ili bar njihova bliža određenja - što predstavlja didaktički propust koji se kasnije teško nadoknađuje;
- Potrebno je *standardizovati* način navođenja imena pisaca i naziva dela (morfološki ili fonetski) i ispraviti nedoslednosti i gramatičke propuste u mnogim rečenicama;

- Prilikom navođenja stavova poznatih teoretičara, autori se odviše pozivaju na sekundarnu literaturu, iako je reč o delima koja su po pravilu prevedena na srpski jezik.
- Neke *fusnote* su nepravilno napisane i/ili nepotrebne (npr. fusnota br. 118 na strani 91. - navode se precizni podaci o toku finansijskog kapitala i tehnološkim inovacijama, ali se ne navodi izvori tih podataka i sl.).
- Autori se ne koriste u dovoljnoj meri savremenom relevantnom inostranom literaturom.

Kao pojedinačne propuste u rukopisu (koji će se lakše i brže ispraviti), između ostalih, izdvajam sledeće:

- U prvom poglavlju prvog dela naslovljenim *Razlike između konflikata i oružanih sukoba* dolazi do terminološke zbrke usled upotrebe naziva *konflikt* koji nije jasno razgraničen od termina *sukob*. Postoji nedoslednost u određenju pojma sukoba, tako da u definiciji nisu obuhvaćeni svi elementi koji se nakon definisanja analiziraju. Naime, prilikom određivanja pojma sukoba, država predstavlja referentni okvir za njegovo definisanje. Međutim, u kasnijoj analizi pojma sukoba, on se analizira u širem kontekstu (sa aspekta društva i pojedinca), što predstavlja logičku nedoslednost (vid. posebno str. 5-9);
- U okviru poglavlja o analizi društvene suštine rata koristi se zastareo i ideološki pozicioniran pojmovni aparat (podela kulurno-istorijskih perioda na: robovlasništvo, feudalizam i buržoaski period). Ovde je nužno navesti i druge mogućnosti klasifikacija, odnosno njihove glavne kriterijume;
- U drugoj celini nema konkretnijeg, odnosno operacionalnog određenja pojma rata, već se samo navode različite teorijske orijentacije u njegovom definisanju;
- U trećoj celini koja se bavi klasičnim teorijama o ratu nema metodološke doslednosti. U odeljku 3.2. navodi se biologističke teorije o ratu i podela na socijani darvinizam i rasne teorije. Međutim, objašnjenje pomenutih teorija nije smešteno u pododeljke celine o biološkim teorijama, već je izloženo u posebnim odeljcima.

- Na strani 111 autor citira se izvesna Kantovu misao, pri čemu se u fusnoti navodi kao izvor drugi pisaca (Mering);
- Autori na strani 165 postupak klasifikacije ratova nazivaju naučnim metodom.
- U celom odeljku o klasifikaciji savremenih ratova, autori upućuju samo na jednu bibliografsku odrednicu (Vučinić M.) iako su dati brojni kriterijumi za klasifikaciju koje autori određuju kao "najčešće zastupljene kriterijume podele savremenih ratova".

Ukoliko se na adekvatan način isprave uočeni propusti i nedoslednosti rukopis "Sistemi odbrane" može biti korišćen kao udžbenička literatura na Fakultetu civilne odbrane.

Prof. dr Vladimir Cvetković

Beograd, 21. VI 2005.